

شهرهای گمنام

آذرخش بایجان

محمد حافظ زاده

سر شناسه	: حافظ زاده، محمد، ۱۳۲۹-
عنوان و نام پدیدآور	: شهرهای گمنام آذربایجان / تألیف محمد حافظ زاده.
مشخصات نشر	: تبریز: اختر، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	: ۲۵۰ ص. مصور، نقشه، نمونه، عکس
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۵۱۷-۸۸۰-۰
وضعیت فهرست نویسی	: فهرست نویسی قبلی
یادداشت گر	: کتابنامه: ص. ۲۳۹ - ۲۲۶؛ همچنین به صورت زیر نویس.
موضوع	: آذربایجان شرقی -- سیر و سیاحت
موضوع	: Azerbaijan, East (Iran: Province) -- Description and travel
موضوع	: تبریز -- آثار تاریخی
موضوع	: Tabriz (Iran) -- Antiquities
رده بندی کنگره	: DSR۲۰۰۱/۵۵۳ح۲ ۱۳۸۰:
رده بندی دیویی	: ۹۱۵/۵۵۳۰۴۲:
شماره کتابخانه ملی	: ۸۰-۲۹۷۰۱

نشر اختر

شهرهای گمنام آذربایجان

تألیف: محمد حافظ زاده

ناشر: نشر اختر / چاپ سبز / صحافی امین

چاپ اول ۱۳۹۵ / ۲۵۰ صفحه / وزیری / ۱۰۰۰ جلد

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۱۷-۸۸۰-۰

مرکز فروش: تبریز- اول خیابان طالقانی، روبروی مصلی، نشر اختر

تلفن: ۰۹۱۴۱۱۶۶۸۹۷ و ۰۴۱-۳۵۵۵۵۳۹۳

قیمت: ۱۸۵۰۰ تومان

فصل یکم ۱-۴۵

بذ، شهر تاریخی گمشده- بذ یا بدین از نظر مورخان و جغرافیانویسان- موقعیت جغرافیایی بذ
یا بدین- کلان یا کلان رود به کجا اطلاق می شود- موقعیت برزند- محل فعلی شهر بذ- شواهد و
آثار دوران اسلامی- نظری بر واژه بذ و بدین.

فصل دوم ۴۶-۵۴

کهران یا گوهران- تعین جغرافیایی کهران- وجه تسمیه کهران یا گوهران.

فصل سوم ۵۵-۱۰۲

اوجان (اووجان)- از نظر جغرافیایان و مورخان- از نظر سیاحان- رویدادهای تاریخی
اوجان- واژه اوجان- بنیاد و پیدایش اوجان- پایگاه نظامی- عمارت نایب السلطنه- علل
تخریب اوجان- از نظر تقسیمات کشوری- بستان آرد- تعین طبیعی- اقتصاد بستان آباد.

فصل چهارم ۱۰۳-۲۲۵

مفهوم مدنیت و چگونگی پیدایش آن در آذربایجان- پشتاب، وجه تسمیه قلعه- آلا سنگر،
وجه تسمیه- بارگاه سلطان پیر احمد- قلعه زاویه سنگ- سنگر- شهر یثرب- آلاسر- نار، انار-
اسفستان- بیدخت، بیشک- قلعه توران- سور- آر، آرت + اسب- استرگان- تیروان- وجوه
اشتراک میان قوم های ایرانی، محوطه باستانی مسجد کبود تبریز- عکس ها.

منابع و مأخذ ۲۲۶-۲۳۹

به نام خدا

تِلْكَ الْقُرَى نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِهَا... «سوره اعراف، آیه ۱۰۱»

(این شهرهایی است که از اخبارش بر تو می خوانیم...)

سخن آغازین

سرزمین که ن سال ایران، که چند هزار سال تاریخ پر نشیب و فراز را در پشت سر دارد، مردمان بسیاری را بر دامن خود پرورده است. و این مردم در درازای این هزاره ها، بر فراخای سرزمین گسترده خود، شهرهای بزرگ و کوچک بر پا داشته، و در آن ها فرزندانی بی شمار پرورش داده اند. فرزندانی که با دست های توانای خود، کاخ بلند تمدن و فرهنگ ایران زمین را با فراشته، و با ریختن خون خود، این کاخ بلند را پاسداری نموده اند.

سرگذشت این مرز و بوم، و سرنوشت این شهرهای فزون از شمار، و سرانجام مردمی که این شهرها را در گستره این سرزمین بر پا داشته اند، همواره مورد توجه، پژوهش و کاوش بوده است. حاصل این پژوهش رهاورد بسیار بسیاری کتاب، رساله، و مقاله است که در کتابخانه های سراسر جهان وجود دارند. شاید کمتر کتابخانه ای را در جهان بتوان یافت، که در آن شماری چند از کتاب های مرز و بوم این سرزمین کهن سال یافت نشود. در این میان نام این سرزمین پاک، و زمانی نام مردمی این مردان این آب و خاک، و گاهی نیز نام شهری از شهرهای این مرز و بوم را در این کتاب ها می توان دید. از این دست کتاب ها که نشان دهنده زندگی شهری از شهرهای ایران زمین است، بسیار می شناسیم. چه در گذشته و چه در روزگار ما، همواره سرگذشت این شهرها مورد دقت و پژوهش و کاوش قرار گرفته است. و سینه راز دار خاک چه بسیار

امانت‌های گران بها را که سده‌ها، و هزاره‌ها نگاهداری کرده، و امروز به ما باز می‌گرداند، تا روشن‌گر گذشته‌های تاریک و فراموش شده این شهرها و مردمان آن باشد.^۱

دیار کهن «آذربایجان» بخشی مهم از این سرزمین پاک می‌باشد که شهرت و ناموری این خطه پهن‌آور در دوران ما قبل تاریخ و قرن‌های پیش از میلاد و سده‌های نخستین اسلامی، همواره مورد توجه همگان، مخصوصاً جغرافیا نویسان بوده است، و لذا به - رات می‌توان گفت که کمتر کتاب مسالک و ممالکی را می‌توان یافت که مؤلف آن نامی را آذربایجان - هر چند با کوچک‌ترین مناسبتی - به میان نیاورده باشد.

آری اگر واقعیت‌ها را در نظر بگیریم، خواهیم دید که «آذربایجان، هزاران سال زیارتگاه ایرانیان بوده است و آذرگشسب» آن، سرداران و پهلوانان ایرانی را برای نگاهبانی از میهن، نیرو و امید می‌بخشیده است. چنانچه فردوسی از آنجا با نام نشستگاه بزرگان و سران و سالاران ایران یاد کرده است:

بشَد تا در آذرآبادگان

نهاد بزرگان و جای زدان^۲

وجود آتشگاه‌ها و زیارتگاه‌های آتش در جای جای این خطه، به این حقیقت گواهی می‌دهد. این که گرامیداشت آتش و رعایت حرمت آن در تمام طول تاریخ تا ظهور آیین مقدس اسلام در ایران، در درجه نخست قرار داشت و از احترام ویژه‌ای برخوردار بود، از نقش و اهمیت این عنصر شفاف و حیاتی در زندگی معنوی آتورپاتکان نام نخستین تاجدار کشور، «آتورپات» خبر می‌دهد و بر آن صحنه

۱. رک. سمار، محمدحسن، جغرافیای تاریخی سی‌راف، تهران، انجمن آثار ملی، ۲۵۳۷، ص الف (مقدمه).

۲. سمار، محمدرضا، فرهنگ واژه‌های کهن در زبان امروز آذربایجان، نشر بلغ، وابسته به بنیاد نیشابور، تهران ۱۳۷۸، ص ۵ (مقدمه) به قلم فریدون چندینی.

می‌گذارد که معنای «نگهبان آتش» را دارد.

منتخبات آتش نیایش به گونه گسترده و جالب در «خرده اوستا» جای دارد که حکایت از این می‌کند که «آذر» پسر «اهورا مزدا» است.^۱

این جا است که بحث و تحقیق و کاوش‌های گسترده‌ای از هر لحاظ، پیرامون این سرزمین ضرورت پیدا می‌کند. از موضوعاتی که سزاوار است در باره آن بیشتر تحقیق و کاوش به عمل آید، بحث درباره (شهرها و سایر ابنیه و آثار گمنام) می‌باشد، که روزگاری در پیکر کشور عزیز ایران و در خطه تاریخی آذربایجان به سان ستاره‌ای می‌درخشیدند. در پشت قلمان قافله تمدن مملکت به حساب می‌آمدند، ولی امروزه به یاد فراموشی سپرده شده و در دست تطاول طبیعت، قلم نیستی بر هستی آن‌ها کشیده است. علی‌هذا، نگارنده در این اثر کوشیده است در حد توان و در چهار چوب اطلاعات محدود خود، در مورد شهرها و آبادی‌های کهن و آثار و ابنیه گمنام و تاریخی این دیار پر ماجرای دنیا، به گونه سالیان دراز آبادان و دایر بوده‌اند و با گذشت زمان حتی نام آن‌ها هم، از خاطره ما زده شده، و تنها در دل پر اسرار کتاب‌ها و کتیبه‌های به یادگار مانده، نام برخی از آن‌ها، به جا مانده است، تحقیق و بررسی کرده و حاصل مطالعات و تحقیقات خود را به دوستان فرهیخته ادب عرضه به دارد.

این کتاب در چهار فصل تنظیم و به دوستان فرهیخته دیرین کشورمان تقدیم می‌گردد و نویسنده همیشه خود را محتاج ارشادات و راهنمایی‌های اهل دانش می‌داند و امید دارد که دانشمندان و پژوهندگان، نواقص و معایب کتاب را بر این بنده - که با امکانات بسیار ناچیز در سنگر جهاد قلمی بر تکلیف خود عمل می‌کند -

۱- رک: علی اف، پروفیسور اقرار، تاریخ آتورپاتگان، ترجمان دکتر شادمان یوسف، ویراستار متن فارسی فریدون جنیدی، نشر بلخ، وابسته به بنیاد نیشابور، تهران ۱۳۷۸، صص ۹-۳۸.

ببخشایند و با تحقیقات دامنه دار و مفید خود، گوشه های تاریک تاریخ سرزمینمان را که در هاله ای از ابهام مانده است، روشن گردانند و راه را بر راهروان راستین فضل و دانش هموار سازند.

در فصل پایانی این کتاب به معرفی بعضی از قلعه ها نیز اقدام شده است که این امر قطعاً در رابطه با شهرها و آبادی هایی که در پیرامون این قلعه ها احداث گردیده بوده اند و یا به مناسبت های دیگر، انجام گرفته است. و یا ریشه شناسی بعضی نام های جغرافیایی که باز در ارتباط با پاره ای موضوعات کتاب، رخ داده و ان شاء الله اقدامی بی ربط تلقی نخواهد شد.

در نگارش این کتاب خود را مدیون الطاف دوستان و عزیزانی می دانم که به مناسبتی، این بنده را یاری رسانده اند و مدارک و منابع لازم را در اختیارم قرار داده اند، بخصوص جناب آقای مهندس صادق نجفی مدیر کل محترم اداره کل بازرگانی استان آذربایجان شرقی که در تأمین تهیه این لازم برای چاپ این اثر، نویسنده را مدیون الطاف و محبت های خود ساخته اند، سرکار خانم لعلیا امانپور که در تایپ و صفحه آرایی این کتاب زحمات زیادی را متحمل شده اند، و این رو بر خود فرض می دانم که خویشتن را رهین منت های این بزرگواران بشمارم.

در پایان توفیق روز افزون و تقوای روشن بینانه خوانندگان عزیز و تفوق اهل دانش و تحقیق را از ته دل و صمیمانه از خداوند منان مسألت دارم.
پیوسته است سلسله عاشقان به هم

از بسبیلان ترانه ما می توان شنید

تبریز - محمد حافظزاده

آبان ماه ۱۳۸۲